

Перепелюк Тетяна

доцент кафедри психології Уманського державного

педагогічного університету імені Павла Тичини

ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПЕДАГОГА

Готовність педагога до професійної діяльності залежить від рівня розвитку психологічної культури та рівня загальнолюдської культури взагалі, від отриманої загальної і професійної освіти (В. В. Рибалка) [1].

Поверненню сучасному освітньому процесу його культуротворчої ролі присвячені роботи: культурологічний підхід у загальних навчальних закладах (І. Бех, Л. Виготський, І. Зязюн, Г. Костюк, В. Рибалка) та у вищих навчальних закладах (Г. Балл, І. Бех, С. Максименко, В. Рибалка); про необхідність підвищення психологічної культури учнів та виокремлення її як цільового орієнтиру загальної середньої освіти (Г. Костюк, Е. Помиткін, Г. Хомич); про формування психологічної культури в студентів вишу (Б. Ананьєв, І. Зязюн, О. Ігнатович, Я. Коломінський, С. Максименко, Н. Ничкало, Н. Пов'якель, В. Рибалка, З. Становських).

Широкий спектр напрямів щодо дослідження культури існує в сучасній психолого - педагогічній науці: психологія культури у структурі гуманітарних наук; різні аспекти виникнення, становлення та функціонування культури; взаємозв'язок процесів психологічного відображення та створення культурних цінностей; онтопсихологічні аспекти культури; творчість та самотворчість суб'єктів як джерело культури; людина як суб'єкт і об'єкт інкультурації (формування особистісних якостей під час освоєння індивідом культурної спадщини та залежність усієї діяльності від її психічних регуляторів); проблему „діалогу культур”; причини неадекватного відображення форм та змісту культури; психічне здоров'я та цілісність особистості залежно від збалансованості впливу культурного середовища; психологічне обґрунтування необхідності вдосконалення змісту і форм

масової комунікації; психологічні умови подолання дезінтеграції ціннісних систем особистості в період кризи певного типу культури [1; 2].

Т. Іванова визначає актуальність та доцільність культурологічного підходу на сьогодні так: «... без сучасних культурологічних знань дуже складно сформувавши у студентів уявлення про загальну культуру, соціальну адекватність у швидкозмінливих параметрах способу життя і ціннісних орієнтирів сучасного суспільства. Розвинути в них національну, професійну, психологічну культуру, толерантність, розуміння і повагу законів і норм суспільного буття як власної країни, так і інших держав і народів, а також сформувавши необхідний пієтет перед культурними традиціями як загальнонаціонального масштабу, так і освоєнні професії» [3, с. 87-88].

За словами В. Рибалки: «У цьому плані розвиток особистості майбутнього спеціаліста як суб'єкта професійного систематичного, дієвого засвоєння психологічних знань, умінь, навичок, розвитку відповідних психічних здібностей та їх реалізації у плідній педагогічній діяльності дійсно означає і визначає підвищення рівня прояву психологічної культури як у професійному товаристві, так і в суспільстві» [1, с.259]. Аналізуючи вищенаведене можна дійти висновку, що майбутній педагог, під час відбору, мати хоча б «середній рівень психологічної культури - за наявності у невеликої частини суспільства певної системи психологічних знань, умінь, здібностей» [1]. Але еталоном для майбутнього педагога-професіонала має бути хоча б «високий рівень знань ПК - за наявності у певних особистостей стійкої і дієвої системи психологічних знань, умінь, навичок, здібностей» [1], що дасть можливість ефективно сформувавши вищий рівень розвитку психологічної культури під час становлення особистості майбутнього педагога-професіонала під час підготовки.

Поняття „психологічна культура”, на думку Н. Обозова, складається з трьох компонентів [1984, с.17-19]:

- 1) розуміння та знання себе й інших людей;
- 2) адекватна самооцінка та оцінка інших людей;
- 3) саморегулювання особистісних станів і властивостей, саморегуляція діяльності, регулювання стосунків з іншими людьми.

О. І. Мотков характеризує загальну психологічну культуру, як: „Психологічну культуру, що включає комплекс активно реалізованих культурно - психологічних спрямувань та відповідних умінь... Розвинута психологічна культура включає: систематичне самовиховання культурних спрямувань і навиків; достатньо високий рівень буденного та ділового спілкування; гарну психологічну саморегуляцію; творчий підхід до справи; вміння пізнавати та реалістично оцінювати свою особистість” [1993, с. 8].

Психологічна культура включає в себе як освіченість, так і основні параметри розвитку особистості. До того ж індивідуальна психологічна культура не може розглядатися за межами контексту тієї культури, в якій людина виросла, живе, вона включає в себе риси як загальнолюдської, так і національної, соціально-стратової культури, вичерпуючи її переваги у просторі та часі [4, с. 85]. Поняття „базисна психологічна культура” розглядається як системне багатоконпонентне утворення. Воно може бути розкрито з точки зору наступних основних аспектів: гносеологічного, процесуально-діяльнісного, суб’єктивно-особистісного [4, с. 86].

У *гносеологічному аспекті* потрібно дотримуватися виокремленим у філософії, культурології компонентів культури: норм, знань, значень, цінності, символів. Культурні норми людини пов’язані з нормативністю соціальної поведінки, її рольовими функціями, соціальними очікуваннями тощо. У той же час із засвоєнням норм існує така спадщина психологічної культури як стереотипи психології людей, які виявляються у свідомості, підсвідомості, поведінці [2].

Психологічні знання як результат процесу пізнання людьми самих себе, та інших представлені в уявленнях, поняттях, теоріях, можуть бути як науковими, так і життєвими, буденними; як практичними, так і теоретичними. Значення - це культурний спосіб поєднання зі світом за допомогою знаків. Значення виявляються в образах, умовних знаках, жестах і словах, одязі тощо. Символи у сфері психології можуть розглядатися у різноманітних формах вияву в психічній діяльності (казки, сновидіння, метафори), їх трактування, надання їм особистісного сенсу та впливу на діяльність людини.

Процесуально-діяльнісний аспект аналізу психологічної культури визначається колом і змістом завдань, які потрібно навчитися вирішувати особистості та організацією діяльності щодо засвоєння [4, с. 86-87]. Процесуально-діяльнісний аспект аналізу обумовлює вирішення питання про зміст тієї активності, яка лежить в основі засвоєння культури [4, с. 87].

У *суб'єктивно-особистісному аспекті* аналізу ті компоненти, які об'єктивно представлені в культурі, характеризуються тим, що стали надбанням особистості, присвоєні суб'єктом стосунків. Психологічна культура особистості - це реальний феномен, який охоплює всі сфери психіки та діяльності [4, с. 87]. О. Газман визначає культуру особистості як „гармонію культури знань, культури творчої взаємодії та культури почуттів і спілкування... Культура - це досягнення особистістю деякої гармонії, яка дає їй соціально-стійку, продуктивну включеність у суспільне життя та працю, а також емоційний комфорт” [1, с. 227].

Л. Колмогорова розуміє культуру як:

- 1) систему специфічно людських видів діяльності;
- 2) сукупність духовних цінностей;
- 3) процес самореалізації творчої сутності людини. До того ж слід виокремити деякі складові психологічної культури особистості, які можуть бути основою

параметрів діагностики, а також орієнтирів, що визначають мету, завдання, зміст та ефективність освітньої діяльності: психологічна грамотність, психологічна компетентність, цілісно - змістовний компонент, рефлексія, культуротворчість[4, с.88].

Психологічна грамотність - це основа психологічної культури. Психологічна грамотність означає оволодіння психологічними знаннями (фактами, уявленнями, поняттями, законами), уміннями, символами, правилами і нормами у сфері спілкування, поведінки тощо. Психологічна грамотність може виявлятися у світогляді, ерудиції, усвідомленості з приводу різноманітних явищ психіки як з погляду наукового знання, так і з погляду життєвого досвіду щодо традицій, звичаїв, безпосереднього спілкування людини з іншими людьми тощо. Психологічна грамотність обумовлює оволодіння системою знаків і їх значень, способами діяльності та способами психологічного пізнання [4, с. 88].

Основна відмінність психологічної грамотності від компетентності полягає в тому, що грамотна людина знає, розуміє (наприклад, як поводити себе, як спілкуватися в тій чи іншій ситуації), а компетентна - реально та ефективно може використати знання в розв'язанні тих чи інших проблем. Завдання розвитку компетентності - не просто більше й краще знати про людину, але й застосовувати ці знання на практиці [4, с. 88].

Ціннісно-змістовний аспект психологічної культури особистості - це сукупність значущих й особистісноціннісних прагнень особистості, ідеалів, переконань, поглядів, позицій, вірувань у сфері психіки людини, її діяльності, стосунків із оточуючими тощо. Рефлексія - це відстеження процесу та результатів своєї діяльності щодо освоєння психологічної культури, усвідомлення тих внутрішніх змін, які відбуваються, а також себе як особистості, яка змінює, перетворює. Усвідомлення особистістю до свого життя, себе в теперішньому, минулому та майбутньому є одним із показників психологічної культури особистості [4, с.89].

Як зазначає С. Марков: „Розвиток психологічної культури вищої освіти включає:

- впровадження в навчальний процес методів навчання, які спонукають до активної діяльності;
- розробку розвивальних, корекційних програм навчання;
- комунікативні, креативні тренінги та дидактичні ігри;
- діагностику індивідуально-психологічних якостей студента;
- виявлення різних причин відхилень у розвитку особистості;
- профілактику й корекцію цих відхилень;
- надання психологічної допомоги та підтримки під час вибору життєвого шляху й кар'єри, у тому числі під час професійної адаптації [6, с. 52-53].

Сучасні дослідники стверджують, що педагогічна робота вимагає від педагога - професіонала обізнаності широкому колу питань починаючи з організації системи професійної роботи щодо законодавства, соціології і економіки, загальної і соціальної психології, вікової і педагогічної психології закінчуючи конкретними, прикладними знаннями[2].

Отже, набуття професіоналізму закладає відповідну модель і стандарт поведінки, яка впливає на всю організацію навчально-виховного процесу - від найнижчої до глобальної, оскільки створює єдність, яка характеризує професійну групу як віртуальне суспільство. Тобто, будь-яка діяльність може успішно здійснюватися лише за умови готовності до її виконання. Готовність до професійної педагогічної роботи - це наявність певного рівня сформованості в майбутнього вчителя знань та умінь, щоб здійснювати педагогічну діяльність. Готовність до педагогічної діяльності - це багаторівнева характеристика особистості, яка включає систему мотивів, установок, спеціальні знання, уміння та навички, які дозволяють суттєво

підвищити ефективність навчально -виховного процесу. Психологічні знання у будь-якому суспільстві мають загальні риси, завдяки яким вони відрізняються від економічної, політичної та ідеологічної складової у суспільстві - це творення людини як єдиного джерела соціального світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології (Досвід особистісно центрованої систематизації категоріально - поняттєвого апарату): Навч.- метод. посіб. - К.: Ніка-Центр, 2003. - 204 с.
2. Коломинский Я. Л. Психологическая культура - условие и цель деятельности психолога // Психология / Коломинский Я. Л. - Минск, 2000. - № 2 (19). - С. 4 - 19.
3. Іванова Т. В. Культурологічний підхід до формування педагогічної майстерності / Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: монографія. - К.: 2003. - С. 83-95.
4. Колмогорова Л. С. Становление психологической культуры школьника. - С. 83-91.
5. Газман О. С. Воспитание: цели, средства, перспективы //Новое педагогическое мышление. М., - 1989. - С. 227.
6. Марков С. Основні принципи творчої випереджальної вищої освіти //Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. - Вип. 185. - Чернівці: Рута, 2003. - С. 44-53.
7. Ничкало Н. Г. Професія вчителя вічна / Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: монографія. - К.: 2003. – 450 с.